

Η ΑΙΩΝΙΑ ΣΩΤΗΡΙΑ ΤΥΧΗ ΤΩΝ ΠΟΝΤΙΩΝ
ΑΠΟ ΓΕΝΕΑ ΣΕ ΓΕΝΕΑ.

ΑΘΑΝΑΤΟΙ ΠΟΝΤΙΑΚΟΙ

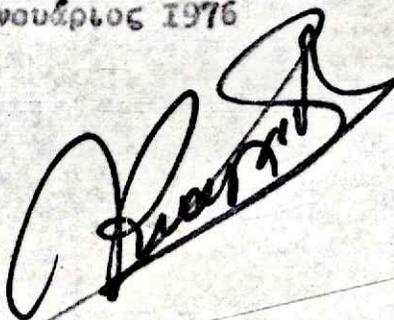
Θρήνοι, Αναμνήσεις, Καύμοι, Ποσταλγίες
και Έλπιδοφόρες Ίδέες.

.....

ΕΥΧΑΛΟΓΗ

Υπό ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ ΚΙΑΓΧΙΑΝ τέως
Κοινοτικού Γραμματέως Ροδοχωρίου
Ναουσας, υιού του Όπλαρχηγού Γα-
λιανας Ιωάννου Κιαγχίδη.

.....
Ιανουάριος 1976

Α. Ο ΠΟΝΤΟΣ

Τό κομμάτι αυτό τῆς γῆς τό ὁποῖον κατοικήσαμε ἑμεῖς οἱ Πόντιοι ἐπί τρεῖς χιλιάδες χρόνια ἀποτελεῖ γιά μᾶς τοὺς ἀπογόνους τῶν Ἰώνων καί Δωριέων τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος ἀναλοῖωτην ἀξίαν παραδεισιακῆς μεγαλοπρεπείας, ἐλπίδαν καί νοσταλγίαν γιά τὴν Χαμένην Πατρίδα, γιά τὰ γενναῖα παλληκάρια μας ποὺ ἄφησαν ἐκεῖ τὰ κόκκαλά τους μετὰ τὴν πικρὴν σιὰ χεῖλη διὰ τὴν ἐλευθερίαν της, ἑμεῖς δὲ μετὰ τὰ παρακάτω τραγούδια μας ἐκφράζομεν τὴν νοσταλγίαν καί τὴν ἀπεριόριστον ἀγάπην μας πρὸς τὸ ἱερὸν αὐτὸ χῶμα τῶν προγόνων καί γονέων μας. Ἡ Γαλλίανα καί ἡ Ματσούνα εἶναι δύο γειτονικὲς ἐπαρχίαι τοῦ Βιλαετίου Τραπεζούντος στὸν Ἀνατολικὸ Πόντο καί ἐκατοικοῦντο μέχρι τὸ 1922 ἐξ ἡμισείας ἀπὸ Ἕλληνας καί Τούρκους:

1. Ὁ Πόντος ζῆ αἰώνια καί οἱ Πόντιοι θά ζοῦνε,
γιατ' εἶναι προκομὲν ἄνθρωπ, ὅπου κι' ἂν εὔρεθοῦνε.
- (1)+ 2. Πενῆντα χρόνια δέβανε πενήντα καλοκαίρια,
κι' ὁ Πόντος ἀσὸ νοῦμ κι' ἐβγαῖν μετὰ τάγια του τὰ μέρια.
3. Σήμερα οὐα οἱ Πόντιοι τρανοί, μικροί, παιδία,
ἄς ἔχομε στή μνήμη μας γιά πάντα αἰώνια:
- (3)+ 4. Τὰ μέρια ντὸ ἐφέκαμε θά κλαῖνε ἀπὸ καρδίας,
ἀτὰ ἑμᾶς ἔχασανε καί σῦρνε ἀροθυμίας.
- (4)+ 5. Πουλὲν νά ἔμ καί πέτανα σοῦ Πόντου τὰ ρασιόπα,
νά ἔκουα πὼς κελαῖδοῦν ἀτώρα τὰ πουλόπα.
6. Ἄς εἶχα χίλια πρόβατα καί πεντακδεκα ἀρνία,
κι' ἄς ἐλάσκουμε μοναχὸς σοῦ Πόντου τὰ ρασιά.
7. Νά σάν τοῦ Πόντου τὰ ρασιά, πάντα χλωροφορᾶνε,
χιλιάδες χρόνια κι' ἂν διαβαῖν καμμίαν κι' γερᾶνε.
8. Ἄχ ἔκειτι Γαλλίανα καί ἔκειτι Πατρίδα,
πολλὰ χρόνια ἐγέντονε ἐσέναν ἄλλο κ' εἶδα.
9. Γαλλίανα, Γαλλίανα καί τ' ἐμόν ἡ Πατρίδα,
οὐν Ἑλλάδα ἀντέρθα κι' ἂν καλὸν ἡμέραν κ' εἶδα.
- + 10. Σὴ Γαλλίανας τὰ παρχάρια ἀρνίμ ὄντας ἐπέγνες,
ἀσὸ καλύβ κ' ἐφήνεσε ἡ μάνας νά ἐβγαῖνες.
11. Ὄντας ἐπέ εἰνες σὸν παρχάρ ἐμέν γιατί κ' ἐλάλνες,
καλὰ ποῦ κ' ἔρθα μετὰ τ' ἐσέν τ' ἐμόν τὴν φῶν θ' ἐβγάλνες.

- + 12. Βατούρα τὸ βατούρινος καὶ παρὰ τὴν ἀβύνην,
γιὰ γράψεν στὰ γιάρδια σουν γιὰ ἔρασαν τὰ χρόνια.
13. Βατούρα χιλιόπλοῦμιστη πόντι προσηνισμένη,
εἶσαι ἀρχαίτηδὸν τειουταῖακ νυφούλα στολίσιμένη.
- + 14. Πάσια καὶ ρασοκίλαδα, ὄρμάνια καὶ παρχάσιο,
παντοῦ νερά τειχοῦμενα καὶ πράσινα λειβάδια.
- + 15. Νέ ροδοδάφνης τειουταῖα καὶ μέλ τῆς Ἄσαλέας,
τὸν βενοφίον ἐπέτρετον ὄν Ἄε Ζαχαρέαν.
- + 16. Γουρνίσκια τὸ ἀνταρτοχώρ, λειβάδια, τσουτανδῆ,
ζέλαρ, μάλενα, Ἄρμενί χωρὶα παντρανδῆ.
- + 17. Καπίκιοι καὶ λειβερά, παραγαυή καὶ Ἰπέλια,
πόσα φορές ἐγράφατε ἀργίτι ἀπὸ τὰ μέρια.
- + 18. Σὴ Σαμεάν, σοῦ χορτοκόπ, σοῦ κοσκιδί καὶ πέραν,
μὲ καλληκάρια ἐκουσιτὰ ἐχόρεψα τῆ Ἰέραν.
- + 19. Ἄς ἐπόρευε κι' ἐλάσκουμε τοῦ πόντου τὴ ρακία,
μὲ τὰ πουλόδα τοῦ θεοῦ ἐπῆνε συντροφίαν.
20. Σὴ λειβάδια, σοῦ τσουτανοῦ ὄδη τραβέ χωρὶα,
ἔναν κειρὸν ἐξέρουμνες παντοῦ ἐλευθερία.
21. Τοῦρη καὶ Ρωμαῖοι ἐξήνανε ἔμον καλὰ ἀφελία,
κἀκε δεκαπενταβουστον ἐστρουδάνε στὰ γλέντια.
22. Τοῦ Σουρμανδῆ τὸ ρασίλ μὲ σὴ πολλὰ τ' ἐλάτια,
ὁ κόσμος ἐκουτιδουλίζεν κι' ἐπαῖρνεν τὰ μουράτια.
23. Ἰοῦ Σουρμανδῆ τὸν παρχάρ τειουτσιάκια μεγαλεῖα,
οἱ ρωμῆνες ἐχέρουσαν μαζί μὲ τὰ παιδία.
24. Καναλή Πογέρ χαμηλωσον εἰς χαμελῆν καὶ ὁ ἥλιον,
εἰς χαμελῆν καὶ τ' ἀρνότον κόκκινον κι' ἔμον μῆλον.
- + 25. Ἐχάσκουμε σὴ παρχάρια τρανὰ τὰ συνοδίας,
χιλιάδες ζῆ καὶ πρόβατα μούγκριζαν σὴ λαλίας.
- + 26. Κόδνια ἀντιδόναναν ἀνάμεσα σὴ λυβία,
καὶ οἱ ρωμῆνες μὲ χαρὰν ἔτρεχαν σὴ καλύβια.
- + 27. Ἐτοίμαζεν καὶ τὸ χαρίτα καὶ τὴν τυροκλαστήν,
ἔτρωγαν καὶ ἐχόρεβαν εἰσαρε τὴν κηρῆν.
28. Ἄτὸτ' ἔτον ζωηγαρέ, σὴ παλαιὰ τὰ χρόνια,
σημερον δὲ ἐχάσαμε δὲ εἶμερ μὲ τὰ χρόνια.

29. Καθρα έρθαν χρόνια και κακά κι' έρχησαν τ'α χωρία,
στην 'Ελλάδα αν έρθανε ντέ τίμοναν τ'α πατρία.

30. Χριστέ νά ποδεδίζασε, βοήθα Παναγία,
'Ελληνικόν πάντα νά έν ή γη Μακεδονία.

31. Ποδ είν' ανθρωπ' που έρθανε δόα τ'ο εικαστοία,
αν ήτουνούς δ'ατε έφαεν τ'ο σκληρόν ή δουλία.

32. 'Ατίν φτωχοί δ'γοράσεσαν έμης για νά τρανεΐνε,
αν ήτώρα θέ σέρουσαν άλλα που θέν πα κ'είναι.

33. 'Αν ήτουνούς κατ' έπιεν και τ'ο μαύρον τ'ο χύμαν,
απάνεμουν κες κλάσκεται και τουλονών τ'ο πνεύμαν.

β) Οί Αρματωμένοι της Γαλιανας.

Μετά την αποχώρησι των Ρωσικόν στρατευμάτων από τον Πόντο στα τέλη του 1917 και άρχές του 1918 τ'ο Τουρκικόν σι ιχετόν άφηνίστηκε και διάφορα τσετέβικα τμήματα από μακροβργα έποβράσματα των τουρκικόν χωρίων της Γεμουρξ, Κατρούλ, Μεσοχώρ, και λοιπά έσχηματίσθησαν και άρχισαν νά λιμαίνωνται τ'α 'Ελληνικά χωρία, νά κλέβουν και νά μακοποιούν τους κατοίκους, νά φανεθούν έδώους κολλίτες και ή ασφάλεια όλων μετ'δ'έγων έξδικεν. Τότε δρισεμένα γενναία καλληκάρια θρακοβοντες σ'όν Αεσιότη Χρδοκανθε και τούς άλλους πολιτικούς μας έξοπλίσθησαν και κατ'άρχην ήπετέλεσαν τ'ες φρουρές των χωρίων των, και δ'άλλον άσχητόρα μετ'α σκληρά μέτρα του κεμάλ και τ'ες έξορτες, έπυκνώθησαν οι τάξεις τους και ήνέβησαν πλέον σ'α βουνά. 'Ετσι άναπτύχθηκε και έφούντωσε τ'ο 'Ανταρτικόν κίνημα από τ'ο 1917-1922 από τ'α ένδοξα καλληκάρια των 'Ελληνικόν χωρίων Γαλιανας-Ματσούνας υπό την άρχηγίαν του άειμνήστου καπετάνιου 'Ιωάννου Κιαρχίδη (Καράγιανε) και των δ'πλαρχηγών Νικολάου Κιαρχίδη και Γεωργίου Παπαζογλου, καβάλλα και με τ'α γενναία καλληκάρια της γειτονικής Σάντας με άρχηγόν τον Εθελείδη Κιοβροτογλου. Τ'α γενναία σ'α καλληκάρια που έλλα μέν άφησαν τ'α κόκκαλά του εκεί για τ'ην έλευθερία του Πόντου και έλλα έφθασαν στην 'Ελλάδα, αφιερώνομεν τ'α παρακάτω θυμηστικά τραγούδια:

α) Στόν 'Αρχηγόν Ιωάννω Κιαρχίδην:

1. Από δέκαοχτώ χρονοίς τ'άρματα φορτωμένος,
σ'α ροσία έτράνινες μαζί με τ'α ρομάνες.

2. 'Εξνε λεβέντης κ'έμορφος καλληκάρ εκουομένος,
φθός ντέ έτον κέξερες και πάντα χαρμενος.

3. Σ'α ροσία ντέ λέσπουζνε με δ'πλα με μααδρια,
πόσους 'Ελληνες έουσεσ έσ'όν τουρκων τ'α χέρια.

4. Σ'γτες έλκιν τ'ο πότς και σ'η φωτογραφίας

- τ' ὀμμάτιαμ δάκρυα γομοῦνταν κλάω ἀπὸ καρδίας.
5. Τὰ βουνά ντε πορτάτσες, ρακάνια καὶ κοιλάδια,
θυμοῦντανε τῆ λεβεντιάς τ' ἔσόν τὴν ἐροφυιάδαν.
6. Ἐσέναν ἀκολούθαναν σεράντα παλληκάρια,
τραντέλλενοι, ἀτρόμητοι ἄνον τὰ λεοντάρια.
7. Πατέραμ κουσμέτ κ' ἔτονε ἄλλο ὁ γόντον ν' ἔλεσε,
μέ ἕναν χρόνον πόλεμον ὁ χάρον νά παλέσε.
8. Ἐσέν τραμάσαν τὰ ρασιά, μέ δὺλα καὶ μασιδρία,
πὼς ἐποῦνες καὶ ἐίβερες σου χάρονος τὰ σέρια.
9. Κλαῖνε τοῦ γόντου τὰ ρασιά, κλαῖνε σε τὰ λαγγάδια,
πὼσα φορές ἔλαστες ἀτά καὶ μέ τὰ παλληκάρια.
10. Ἀναστενάω ἀπὸ καρδίης, καλοῦμε καὶ βρουλίω,
πατέραμ ἐροῦμεσα ἔσόν νά ποδεβίω.
11. Ἰὸ κίμισκὴν ἐπέηνες σὸ γελῆφ ἔβραδιάστες,
τὸ δῦλος εἶχεσ σὺντροφον ἀρ ἀπὸ ἐγκαλιόστες.
12. Ἐντόκες σὸ γανλῆκογαρ ἔβερες ἀπὸν σ' ἀμκάρια,
ἔσέναν ἀκολούθαναν σεράντα παλληκάρια.
13. *Ἄσ' ἔμνε σὸ φαῖμακαριον εἶνε κ' ἐσοῦμεν τὸ πῶς, ἐκεί δ' εὐσεύει οὐδὲν ὁ πῶρ μὴ
ἔν τὸ δῶρον.*
13. Τ' ὄνεμας τῆ καὶ βασιλεύ τὰ χρόνια κί ἔν διαβαῖνε,
τὰ ἱστορίας ντε γραφάν γιὰ κήντη θ' ἀκομάνε.
- Β. ΓΙΑ ΤΑ ΠΑΛΛΗΚΑΡΙΑ ΤΟΥ**
14. Ἀντάρτ ἔξέσαν σὸ βουνά γιὰ τὴν ἐλευθερίαν,
τὸν τοῦρκον ἐπολέμαναν μέ Ἑλληνικὴν καρδίαν.
15. Γαλλίανα, Γαλλίανα ποθνεὶ τεσὸ τὰ κάλια,
ντε σέραναν ἐσὸ ἔφταν ἔπεσὸ τὰ παλληκάρια.
16. Γαλλίανα, Γαλλίανα μέ τὰ πολλὰ παρχάριες,
κοῦ εἶνε οἱ ἔρματιμῆν, κοῦ εἶν' τὰ παλληκάριας.
17. Τοῦ Γαλλίανας τὰ βουνά, ἡατσούνας τὰ λαγγάδια,
μοιρολοφὸν ἀπὸ μακρὰ καὶ γιὰ τὰ παλληκάρια.
18. Ποῦ εἶνε οἱ ἔρματιμῆν κανὸν κοῦ κ' ἔφοῦσαν,
τῆ μέραν ἐπολέμαναν, τῆ νύχταν κ' ἐποιμοῦσαν.
19. Εἶνε ἐκεῖν' κ' ἐπέμνεκε ἄταφοι σὸ ροζοκ,
τὰ στοβόδια τουν ἔφτανε γιὰ τὴν ἐλευθερίαν.
20. Τὰ ράσια ἔσουφλέσαν, τ' ἔλῆτια ἔταράσαν,
πὼσα φορές σ' ἔτῆ ἔφταν τ' ἔρματα ἔκρεμῆσαν.

21. Τά ρόδια έσουζέσαν, τὰ όρδια ένεκρῶσαν,
τὰ σέλιτα κοῦ έκείσανε χροσθήρια έγομῶσαν.
22. Κῶ γὰρ έσας παλληκῆρια ντέ φασας τῶ χῶσαν,
ὁ Νικόλας ὁ Καζέτις, Ἀπόστολον κι' ὁ Γιάννης,
ὁ Γιῶργον ὁ Μαχόγλης καί πῶς νομῆτ ἀκῶσαν.
23. Γιῶργο, Λεβέντης κι' Έροφρος, τριεῖλενας ὁ τῶτ,
ὁν πόλεμον έχτας κέδες ὀπλο σου Ζουρμάντ.
24. Ἑλλάδα, ὁ Πόντον τῶ καίδης, χωρίς τ' αλληνικῆ βασίδρια,
ἀτῶ έπέμνεν ὄρφανός σου τούρκονος τῶ σιέρια.
25. Ἐκεῖ τ' ἀηδόνια κελαηθοῦν, μοιρολογιοῦν καί κλαίνε,
καί τῶν θεῶν παρακαλοῦν, καθῶν ἡμέραν λέγνε.
26. Θεῶν ντέ γένταν οἱ ἀνθρώπ, ἀπῶ κοῦ έγεννέσαν,
νύχταν ἡμέραν κλαύγομεν κι' ἀτῶν κουθῶν κι' έβρέσαν.
27. Ἐναι έκεῖν' πῶς πέθαναν καί ἔλλ τῶς έσκοτώσαν,
γιά τήν ὀρησκείαν τοῦ Ἰριστοῦ κοῦ πάντα ἀφιερῶσαν.

ΓΙΑ ΤῶΝ ΑΓΙΟῦ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤῶΝ ΠΕΡΙΣΤΕΡΕΩΤΑΝ

Μετά τήν ὀλοκληρωτικῆν λεηλασίαν, κυριῶσειν καί καταστροφῆν τῶν ἑπτῶ χωρίων τῆς ἑλλάδας τῶν Σεπτέμβριον τοῦ 1921, τῶ τουρκικῆ στρατεύματα έστράφησαν πρῶς τήν Γαλλίαν καί κατοῦσαν, κατεκῆτησαν τῶ χωρία τῆς περιοχῆς τῶν ἑρῶν Μοῦνη Ἀγίου Γεωργίου Περιστερῶτα στό βουνό Πιργῆ, Παναγία Λουρελλῆ καί Ἰωάννου Βασιλέως, ἀπεγῶμνωσαν αὐτά, έρῶνεσαν πολλός καί ἑχτένισαν τῶ ὄση τῆς Γαλλίανος γιῶν ἄνεθρον καί τοῦς Γαλλίαντες Ἀντέρτες.

Ἀλλῆ μόνον ἑίαν φορῆν κατοῦσαν ν' ἄνεθρον τῶ κρουσῶγεται τῶν μετά τῶν ὀκοῶν συνῆταν σφοδρῶν πολέμων μάχην.

Ἐξος τήν 25 Μαρτίου τοῦ 1922 κατῶ διαταγῆν τοῦ διοικητοῦ Ἱεροφυλαχῆς ἡτῶνας ὁ πηγατῆρχος Ἐμῆν Παρκῆ μετῆβη μέ στρατόν στήν ἑρῶν Μοῦνη Ἀγίου Γεωργίου Περιστερῶτα καί ἀφῶς έξεῶλεξε ἑί αὐτοῦ τόν ἠγῶμενον Γρηγόριον Παντελῶδη καί τοῦς καλογῆρους κατελήστωσε τήν Μοῦνη, ἔκασσε ὁ, τῶ ὄδν ἡῶσαντο νῶ ἀποκομῶσαν καί πολλῶ πολῶτιμα κειμῶσια, ὄρχετα κλπ. τῶ έραλε σῶ κιβῶτιε καί τῶ έκίστειλε εἰς Ἀγκῶσαν.

Κατόκιν ὁ ὄχλος τῶν γῶρω χωρίων, ἔλορησας ἀπεγῶμνωσε τελείως τήν Μοῦνη. Ἐνας ὄε τούρκος έπῶλμησε καί ἀπενῶμισε τήν μαρμαρῶνην εἰκόνα τοῦ ἁγίου, τήν ὀκοῶν καί έφῶλεξε τῶ γεγονός ἑγῶνε γνωστόν στήν Ἑλλάδα ἑκῶ εἰλους τούρκους δι' ἄλληλογραφῆς καί ἡ εἰκόνα μετεφέρθη πρῶ ἑτῶν καί έφασεσῶθη εἰς τήν ἑν Ροδοχωρίῶ-Καῶσης ένεγερωτίσαν νῶν Μοῦνη τοῦ Ἀγίου.

Καί τώρα ή καρδιά μας στρέφεται πρὸς τὸν πρόσωπα Ἁγίου Γεώργιον
Περιστερωτῶν, τὸ δοκίον, αἰχμάλωτον, ἡσὶ τούρκικα τὰ χέρια, ὅσπερ ἀπὸ
50 χρόνια, ἐγκατεστήσαμε μὲ λαμπρότητα ἐπὶ τοὺς τοίχους τοῦ Παριῶν καὶ τοῦ
χαρίζομε τὰ παρακάτω τραγούδια τοῦ γαίονου ἀπὸ τὴν καρδίαν τῆς καρδίας μας
Χαίρει τὸ Μονὸ Μονή (τοῦ κ. Γεωργίου)

1. Ἄραξ δὲ μέναν τὸ Μονή τῆ Πατισύκας τὸ κῆστρον
ἵτε γέντονε τεμὸν ἡ φῆ, ντεγέντον τεμὸν τ' ἄστρον.
2. Κι' ὁ βοετὸς διαβαίν κ' ἔρται σβλιον τῆ Γεμανίαν,
ὁμῆλια, θάλασσας διαβαίν ὡς τὴν Μακεδονίαν.
3. Ἀκούει τὸ πέριον καὶ νουνίξ, καὶ κέρεται καὶ κλαίει,
Ἄστράφτ, βροντᾷ πυργήμωνουξ, γελᾷ ἑακρῶξ καὶ λέει.
4. Πυργῆμ μὴ τυρανίεσαι, μὴ λῆς ἔχῃσα τ' ἄστρον,
μὴ κλαῖς καὶ τυρανίεσαι κ' ἔχῃσασαν τὸ κῆστρον.

Χαίρειτε τὸ Ροδοῦρι (τοῦ κ. Π. Καραγιάνη)

5. Ὁ Ἁγιος Γεώργιος ἔδον πόντον ἐν ἔρθεν,
καὶ σὺς περὶου τὸ ρασὶν τὴν φώλεν ἐτ ἔχταεν.
6. Ἄριμ ἔδῃ σὺς πέριον ἐπέκεις ἄλλο κῆστρον,
κι' ἐφῆτιας ἀπὸ φηλῆ τὸν κῆσον ἔρον ἔστρον.
7. Ἄριμ τῆς Γαλλίνας κ' ἔλδρωνες τὰ κόνια,
κι' Ἄριμ ἔβασίλεφες χίλια διακόνια χρόνια.
8. Ἐπὶ κολεδίζω τὸν Ἄρι τὸν Περιστερωτῶν,
ἄτὸς σὺ ἐγῆτη τὸ σάβαν ἐτ ἔρον ντε κῆνεν πρῶτα.
9. Ἡ τοκλεῖρ τρανοῦς μικροῦς νὲ κῆν νὲ προσκυνοῦνε,
τὰ μέρια ντερωμάθανε πάντα κ' ἄρρωμοῦνε.
10. Πενήντα χρόνια αἰχμάλωτος σὺ τούρκικα τὰ χέρια,
ἐμῆς πάντα κῆγες σὺ νοῦς κ' ἔουρες τὰ μαριόρια.
11. Τὸ τρανὸν τὸ Μονεστηρι κ' σὺς Περιστερωτῶν,
ἔτονε φῆρος ἔθνικὸς κ' ἔακρῶριζεν τὰ φῶτα.
12. Χιλιάδες χρόνια κ' ἐν διαβαίν ἐγὼ πόντον κ' ἔφῆνω,
ἐμεῖ ἐγὼ σὺς κλάσομε τὸν ἔκαστον σὺ γλῶνα.

Δ. Η ΣΑΝΤΑ

Πάνω σ' ένα βροχέδιο του Καριανόρη, σέ ύψομετρο 1500-1800 της περιοχής Τραπεζούντος βρισκόταν τὰ ἑπτὰ χωριά τῆς Σάντας. Ἡ κῆτοικοι βλαὶ ΓΑΛΛΟΝΕΣ, ΦΙΛΔΟΝΟΙ καὶ ΠΡΟΣΘΕΥΤΙΚΟΙ, ζοῦσαν κυρίως ἀπὸ τὴν πατιστοκαλλιέργειαν, κτηνοτροφίαν καὶ λευπητεῖαν. Ἦταν πολλοὶ ἐργατικοὶ καὶ φιλοδοξοὶ καὶ μὲ τὰ χρήματα τοῦ κέρδιζαν εἰς τὴν λευπητεῖαν, χτίζαν σχολεῖα καὶ ἐκκλησίες εἰς τὴν πατρίδα τους. Τὴν κροδοὸν τους μισοῦσαν οἱ ἄγαστες καὶ ἀρχιτετεῖδες τοῦρκοὶ τῶν γύρω χωριῶν, ὁ Σουλεϊμάν Ἑλλάφας ἀπὸ τὴν Γέμουραν, οἱ Χεπιτῆς καὶ Μουσταφάς ἀπὸ τὸ Μεσοχώρι καὶ ἄλλοι ἀπὸ τὰ γούρμενα καὶ τὴν Ἑδονγία καὶ πολλές φορές κατοῦσαν καὶ ληστευαν τὰ χωριά τους.

Αὐτὸ ἀνάγκασε τὰ καλληκάρια τῆς Σάντας μὲ ἀρχηγὸν τὸν Ἑυκλειδῆ Κλουρτογλη νὰ ὀκλισηθοῦν διὰ νὰ φυλάξουν τὰ χωριά τους, τὴν τιμὴ καὶ τὴν περιουσία τους.

Τὴν δεκέτην ὄμως Σεπτεμβρίου 1921 τρεῖς συντάγματα Τουρκικοῦ Στρατοῦ μὲ ὄναμιν 2.000 ἀνδρῶν, μὲ ἰπτικῶν καὶ πυροβολικῶν καὶ μὲ 1.000 τρέτες τῶν ἀνωτέρω ἀρχιληστῶν ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Σάντας, πολέμησαν τοὺς ἀντάρτες, συγκέντρωσαν τὰ γυναικοπαῖδα καὶ τὰ ἔστειλαν ἔξω εἰς τὸ Γιόβουσι, Ἐρζουρούμ καὶ Κουρδιστάν, ἔκαψαν τὰ σπῆτια τους καὶ ρήμαξαν τὸν τόπον.

Μετὰ βλαὸς ὁ στρατὸς στράφηκε εἰς τὴν καταδίωξι στὰ ὄρη καὶ στὰ βουνά τῶν ἀνταρτῶν τῆς Σάντας καὶ ἔκαψε μ' αὐτοὺς πολλές καὶ σκληρὰς μέγας ὄπως ἡ μέγιστη τῆς Μεγάρας, ἑνὸς μεγάλου σπηλαίου μέσα στὸ ὄροστον ἦσαν καὶ τριακοδὲκα γυναικοπαῖδα τῶν ἀνταρτῶν. Μετὰ τὴν ἀσφυκτικὴν κύκλωσι τῆς Μεγάρας τοῦ βλάστησε ἐπὶ μίαν ἡμέρα καὶ μάλισ ἐνδύχτωσε ἐπὶ φοβερὰν βροχὴν ὁ Ἑυκλειδῆς ἀπεφάσισεν νὰ ἐξέλθουν ἀπὸ τὴν σπηλιάν δι' ἐπιθέσεως, ἀλλὰ πρῶτον νὰ φυγαδεύσουν τὰ τρομοκρατημένα γυναικοπαῖδα, ἐπειδὴ ὄμως τὰ βόλεψα ἔλαβαν στίς ἀγκάλας τῶν μανδῶν των καὶ διὰ νὰ μὴ κροδοῦν ἡ ἔξοδος ἀπὸ τῆς φωνῆς καὶ ἡ διαφυγὴ των μέσα στὰ ὄρη, ὁ ὀπλαρχηγὸς Δημήτριος Τσιρλὶκ διέταξε, πρὸ τῆς ἀπελπισίας των, νὰ σφάζουν οἱ ἴδιοι ἀντάρτες τὰ μικρὰ παιδιὰ, ἔτσι καὶ ἐγένεον, καὶ ἐνεργήθη με χεῖρες δυσκολίες ἡ ἔξοδος. Τὴν ἐπομένην οἱ τοῦρκοι, ἀντικροδοσαντες τὰ πτώματα τῶν μικρῶν παιδιῶν, ἐφάναξαν, ἄλλὰχ, ἄλλὰχ! Ἐνθρῆκοι ποὺ σκοτίζουσι τὰ μικρὰ τους δὲν παραδίδονται ποτε, καὶ ὁ στρατὸς τότε ἐγκατέλειψεν τὴν Σάντα καὶ στράφηκε πρὸς τὴν Γαλλίαναν. Μετὰ τὴν ἀποφασί τῆς Ἀνταλλαγῆς τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν πληθυσμῶν κατοῦρωσαν νὰ φθάσουν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὁ Ἑυκλειδῆς καὶ ἄρα ἀπὸ τὰ ἡρωικὰ καλληκάρια του ἐπέλεξον τῆς μεγάλης καταστροφῆς. Ὁ Ἑυκλειδῆς ὄμως πέθανε πρὸ ἔτων εἰς τὴν Σάντα κίλικς ἀπὸ ἑνα τραγικὸν δυστύχημα.

Ἡ Ποντιακὴ κόσος ἀπὸ τὰ λαγαρία καὶ τῆς κορυφῆς τῶν βροσειρῶν τῆς Σάντας καὶ ἀπὸ τοὺς Σανταλοὺς ποὺ ἔφθασαν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὀρήνησε τὴν ἀπῆλκον στίς καὶ τῶν καλληκαριῶν τῆς μὲ τὰ παρακάτω τραγοῦδία καὶ μοιρολογίας:

1. 'Απὸς' οὗ πάνταν ἄφωμον, κλέϊαν, μοιρολογίαν,
οὐλῖα τὰ γυναικοπαῖδα ἐπῆγαν ἐξορίας.
2. 'Ἐμῆς οἱ τοῦρκ' ἐξόρτσανε σὲ 'Ερζουρούμ τ' ὀβάδες,
σὸ χούνοϋς δλ ἐφέκαμε μανέδες καὶ νυφάδες.
3. Νά γαῖ ἐμῆς, νά βᾶτ ἐμῆς π' ἐφέκαμε τὴν γάντια,
δπου νά πάμε ἐμεῖς ἅτέν' ὄα ραβήσμε πάντα.
4. Ἦσαν κί' ἄλλο ἄς ἔλετα τῆ γάντιας τὰ ραχία,
πὸύχαν χωρία ἔμορφα καὶ τὰ νερά τὰ κρῖα.
5. Καὶ ὁ Γιοσμῆς ὁ κλοῦρτογλης καὶ μὲ τὸ τουρκεῖον,
ἐσκότωσεν τὸν 'Ισεῖν ἀφκᾶ σὸ τιπιανότον.
6. Τὰ μέσας λεγνοκίαστα καὶ τὸ κουῖν σῶτλια,
καὶ τὰ φουοκία κίσταυρα καὶ τὸ τυφέκ σ' ὄμλια.
7. Πέντε χρόνια τσετέκασης σὴ θάντιας τὰ ραχία,
πέντε χρόνια βασάνιζεν τὰ τούρκια τὰ φῖα.
8. Καὶ σοὸ ἰαντᾶ ἐξέβανε τριακῶσια τσιανταρμέδες,
ἢ γάντια κί πατῖατε καὶ μὲ τὰ μουταρᾶδες.
9. 'Ἐσπερῶταν σὴ κᾶγαρν τ' Ἐθκλεῖδη τὰ παιῶια,
καὶ ὁ τσιρῖκπο ἐκούρτζεν παιῶια 'Ελευθερία,
ἄς σαῖσμε καὶ τὰ μωρᾶ νά μὴ ἐργᾶν γαλῖαν.
10. 'Ἄρ ἔσπαζαν καὶ τὰ μωρᾶ καὶ ὄδκινᾶ το ὄρδμον,
καὶ ὁ πῶλερον ἐκρῶτεσεν παιῶια ἐνε χρόνον.
11. Ἰδὸν τόπον ντᾶ πολέμεσαν καὶ ἐπερικυκλῶσαν,
σφαγμένε εἶδαν τὰ μωρᾶ οἱ τοῦρκ ἐπαλαλῶσαν.
12. 'Ἀλλᾶχ, 'Ἀλλᾶχ ἐκούρτζαν, ντῶ τραπὸν ἄμαρτῖαν,
νά μὴ κίλσκουν καὶ μῶνον ἔσπαζαν τὰ παιῶια.
13. Τοῦ κᾶλφα τρακῶδια κρῶβετα, τοῦ 'Ισεῖν τ' ἄρνῖα,
καβουρμάδες φῆντανε σὴ γάντιας τὰ ραχία.
14. Τῆ τσεβιζλουκί ὁ δεσπῶτα ἔπῆκεν τὴν συμφωνίαν,
νά μὴ κειρᾶζνε οἱ τουρκᾶντ τ' Ἐθκλεῖδη τὰ παιῶια,
καὶ ὁ καπημακῆης συμφῶνησε νά δεῖγγε ἀμνηστῖαν.
15. 'Ἐκατέβεν σὸ τσεβιζλοῦκ νά γίντανε τσελῖμι,
ἐκεῖ καλ' ἄτίνσυμφῶνεσαν σὲ λόγια τοῦ κελῖμη.
16. 'Ἐσῶρεταν τὸ τσεβιζλοῦκ ἄτίν ἄμον κουλοῦραν,
ἔγρια ἀπᾶν σὸ μεσανῶχτ σὲ ὄδονατο βροῦλιαν.

17. τὸ σύνθημα τὰ ἔτανε ἀπ' ἑνὸς τουφεκίου,
εἶπεν ἰύχην τὸ Τσεβιζαούκι καὶ γέντιονε μανέαν.
18. τοῦ Τσεβιζαούκι εἰς τσαρούι ἄτιν χάρην χορέβνε,
οἱ τοῦκι τερούι ἀπὸ μακρὰ ἐπὶ κὶ γιανασέβνε.
19. ὁ καιρὸς ἔπαιζεν τουλούκι κ' ἔτιν χόρευαν σέραν,
ἔντεκα νομίτ ἔσανε καὶ κερέβαν κ' ἄ χέρια.
20. ἄρ ἐγέντον ἄνταλλαγή κ' ἀοίκεσε μας γιὰ πάντα,
καὶ τὸ κλεῖδος ἐγκατεστήθεν ἀπὸς σὴ κέαν γάνταν.
21. ἡμέραν ἔτον Ευριακή ὁ καιρὸς λυβαμένος,
ἀφ' ἧς σὸ κάρον ἐκεῖτον τὸ κλεῖδος σκοτωμένος.
22. ἄπὸς τοῦ καιφοράτουε τουφέκια καὶ μαχόρια,
τὴν φόν' ἔτ' ἐπαρέδωκεν σοῦ χάρονος τὰ χέρια.
23. Ευρολογοῦνε τὰ ραχιά κλαῖνε τὰ βαλέα δρυα,
ὁ χάρον πῶς ἐτοιέκεψεν σοῦ εὐκλεῖδη τ' ὄμμα.
24. τὸ κλεῖδον ἔβνε σφηνεσε μὲ δεκκοχτῶ ποπᾶδες,
ἐμπερὸς κενὰ τὸ λεύκονος καὶ ἀπὸ κίσι οἱ νυφᾶδες.
25. ἐπὶ τρανὸν καλληκὸν ἔειχεν καὶ τ' ἔρημον ἡ γάντα,
τὸ κλεῖδον τὰ καλληκὸν κ' ἔραβνε σε πάντα.
-

1. Παύρια πέγνε κ'έρχουνταν εδ' τειδα την τραπεζούνταν,
τά δάκρυα' εδ' μαρδωτορ καρλια κί στεγνούνταν.
2. κρύον νερόν του παρχαρί, κρύον κί ποικιλιάτε,
εμον εοένα εμορφος εδν κδερν κ' εδρικιάτε.
3. του παρχαρή τά τσατρία νά εμνε ένα δελαν,
εκλωθα τά κλαδδα μου γιαρρήν σε εήμερβαν.
4. ν'ναθεμά και τδ ρασήν ντδ εσ πολλά αλάτια,
τ'εμόν την κάρδιαν έναϊαν γιαρρούμ τεσά τ'εμρίτια.
5. ψηλά σακιδδα κρσίνα και δέντρα φυλλομένα,
κλυστην κά τά κλαδδα σουν και κλάφτην για τ'εμέναν.
6. Ιά παρχαρότα λίσκουμε σε καλυρότα μένω,
επέν ση στράτην κδουρε τ'ερνόκορ έναμένω.
7. ε'ενα εηλόν ρασήν επέν εχτισα εκλησοδκον,
εκετ νά στεφανθηε μας επέν κ'εσέν πουλδομ.
8. τά ρασια χιονλουνταν και λθοκουν λυμενεθνε,
ετα τά κδλια χάντανε εσέν κη κί' αποκένε.
9. αν εκοθένω εφτιμε σ'εγνε εηλό ρασιδκον,
ν'εκοθω τοισπέν σφδριγματ και κμεντοεζ λαδκον.
10. ατδ τ'εράτια κοδ ελεπ κδς νά μη καλαοθηε,
εψιμον νά εν καλεται κρσμδς νά εν σκοτοθηε.
11. κη ποδεόζω τ'εμάτιας και τογρδδκας τά εδο,
σην κδλασην νά στατνε με ετδ κικαρδδκω.
12. κη ποδεόζω τ'εμάτιας και τδματιεε τά βδλια,
τά καλλημδρια φθλεμαν εδοθνεε κδλια κδλια.
13. ελθοσε και χέρουμε εκιδιαβεταε και κλατω,
τδ στδραμ νά ζερένετε για τρεϊώλιαν και' ε'εχδ.
14. αγγελ' νά κρεστένεσε κί' οχάρον ν'ενηρρίοαβε,
δουον ντδ χέρεε μετεμν εκετνο ν'επομέντοε.
15. τά τραγδδκας κοδ εδ λέεε κρεκ νά κδτ κδρε δ νοθεε ετ
νά εγρμκ και λέεετε νά τρέχνε εκδ κ'εσετ.
16. ε'ετην δ παρδδκισον, η κδλαση εσκαλθεν,
νά σάν εκετνο τδ πουλδν τ'εοένα ετωλθεν.

17. 'Υγύ τή μάνας είκατο ἄφα κ' ἔλα κί τ' ἔμειναν,
τίσαν ἔμειναν ὁ κόρρος καί σά ποιέν κί' ἔσεναν.
18. 'Από βραχὺς οὐς νά περὸν κρατῆμα σ' ἔγκαλιδτος,
φιλεῖς, φιλεῖς καί κί καρδίαις νά λελεύω τὸ εὐδτος.
19. 'Απόθανον καί γύττισον κί' ἄς ἔχιζέτ' κοτμας,
σά γρά... τὴ τρίτεια σου ὄλας ἔσεν σὸ μνημας.
20. 'Από μακρὰ ἐλέπωσε καί ἀπὸ σιμὸ τέπωσε,
ἐντρέπομε νά λέω σε κορτοδτον ἀγαπῶσε.
21. 'Ἡ κάρδιας ἐν τραντάφυλλον, ὁ κόρρος ἐν ἔσδραν,
μυρσκουμε τραντάφυλλον κοιμοῦμα/ σὴν ἔσδραν.
22. 'Ιφκὲ σὸ σπαρελδοσο ντό εἰν' ἀτὰ ντό κέτυταν,
κίμλισχανάς μηλοπα εἰν' ἔμειν κ' ἔσεν κανήταν.
23. 'Ο ἥλιον πέρ σδμπρδσωκος καί πρῶτα σὸ καρδδτος,
κανεῖς κί κουῖτ τ' ἔνεμας ν' ἀκούω τὸ λαλόπος.
24. Κωδόνσοον κουλῆμ πὲ σὴ εἶλια τὴν περιστερές,
κουλῆν ἔρθεν κί ἐκδνεφεν ἀπὲς σὴν χωριστέρες.
25. 'Ἡ ζυκοθνας μεταζωτόν τὰ κουμπία γισαλία,
τρυγόνμα' ἄς γρῆσαιμον κί' ἔμον ἀπὸ ἄλλα ἔλια.
26. Σὴ ζυκοθνας νά γίνουμε κουμπῆν μελαματένιον,
σὴν ἔγκελιας νά κοιμοῦμε τὸ μαργαριτερένιον.
27. 'Αδὲ σὸν κῶσιμον ἀγαπῶ ἔνα σεδν κ' ἔσεναν,
ἔς φέρνε μας σὸν ἄνωζ-ζην κ' ἔργαλ τ' ἔμειν τὸ φέρμαν.
28. 'Ἐλα ἀρνῆμ ἔλα κουλῆμ ἔλα μὴ τυριανέσμε,
ἀκαρεῖς νέον κ' ἔμορρον κέντα ἔσθ δὰ βρῆζμε.
29. Τὸ καρδδτον ἔγνευ γερῆν ἀσὴν σεφτιάν τ' ἔσδν,
ἔλεν τὴν μέραν τραγουδῶ ἔμμον τὸν καλαδόν.
30. σὸ πῶ σ' ἔναν ἔρημον, σ' ἔνα ἡσοδῆμον τῶκον,
δθεν κί κελατῶη κουλῆν καί κί πῆ λαλόπον.
31. 'Ο κῶσιμος μέγαν καί πλατὴν θάνατος νά μὴ ἔτον,
ὁ ἄνθρωπος μ' ἔγέρανεν πάντα νέος νά ἔτον.
32. 'Αν ἀποδένω ἀρνῶπο μο θάψωμε μὲ τὸν φῆγιον,
μέραντα καί τραντάφυλλα σὸ κεφαλόπον θῆκον.
33. φῶταζον ἥλιεμ φῶταζον ἔς λθουνταν τὰ χιδνία,
νά ἔρχουν σὸ ταφῶτο μου μυρολογουθν τ' ἀηδόνια.
34. Ποδ ἀποδέν μὲ κλθουκεται, ὁ γέρον κί νεοῦται,
ποδ τῶτα καί κέν καί ἔρεται καμμίαν κί κορποῦται.

Όταν τὸ 1461 οἱ βάρβαροι Τοῦρκοι κατέλαβαν καὶ τὸ τελευταῖον προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, τὴν πρωτεύουσαν τῶν Κομνηνῶν Τραπεζοῦνταν, τότε ἀπὸ τὰ λαγνάδια, τίς βουνοπλαγιεὺς καὶ τίς κορυφὲς τῶν ὄρουσιν τῶν Πόντου ὁ Ποντιακὸς Ἑλληνισμὸς ἐθρήνησε τὴν ἀσπίδα τῆς Τραπεζοῦντας μὲ τὸ παρακάτω μοιρολόγι:

Ο ΘΗΝΟΣ ΤΗΣ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΑΣ

- Ἐναν πουλὶν, καλὸν πουλὶν ἔβγαλεν ἀπὸ τὴν πόλιν
οὐδὲ σὲ ἀμπέλια κόνεφεν, οὐδὲ σὲ περιβόλια,
ἐπῆγεν καὶ ἐκόνεφεν καὶ στοῦ ἡλίου τὸ κάστρον.
- Ἔσετῆεν τ' ἕναν τὸ φτερόν, στόματταν βουτεμένον
ἔσετῆεν τ' ἄλλο τὸ φτερόν, χαρτίν ἔχει γραμμένον,
εἰ τ' ἀναγνώθῃτα κλαίει, εἰ τ' κρούει τὴν καρδίαν:
- Ἄοιλοι ἔμῃς καὶ βᾶτ' ἔμῃς πᾶρθεν ἡ Ῥωμανία
μοιρολογοῦν τὰ ἐκκλησίαις, κλαίγνε τὰ μοναστήρια,
κι' ὁ Ἄη Γιάννης ὁ χρυσοστομον κλαίει, δερνοκοπιέται,
- Μὴ καλᾶς, μὴ καλᾶς Ἄη Γιάννη μου καὶ δερνοκοπιέσαι
Ἡ Ῥωμανία πέρασεν, ἡ Ῥωμανία πᾶρθεν!
Ἡ Ῥωμανία κι' ἔγ' πέρασεν, ἄνθετ' καὶ φέρει κι' ἄλλο.

- Τραπεζοῦντα γενέτειρα ἀέχαστη Πατρίδα
τοῦ Πόντου μας πρωτεύουσα μὲ τὴν τραγικὴ μοῦτρα,
- Ὁ Ζενοφὼν σ' ἐξέμνησε γιὰ τὴν φιλοξενεῖα
ποῦ πρόσφερες στοὺς ἄβριους μὲ γενναιοφυχίαν.
- Οἱ Κομνηνοὶ σὲ στόλισαν μὲ κάστρα καὶ παλάτια
μ' ἐκκλησίαις βυζαντινῆς, μ' ἀρχοντικὰ κονάκια.
- Ἔγινες κέντρο ξακουστὸ στὰ γράμματα στὰ κλοῦτη
καὶ λιμάνι συνδετικὸ Ἄνατολῆς μὲ Ἄσσι.
- Ἄδωμα καὶ ἀλότρωτη στῆς ζωῆς σου τὸ ρεῦμα
ἐφθλαξες τὸ φωτεινὸ Ἑλληνικὸ σου χρέμα.
- Τραπεζοῦντα περίφανη ἀρχόντισσα τοῦ γυζελίνου
ἐγαπημένη ἀνάμνησι δαδωμένου ὄνειρου.

Ἄγαθ. Θωστηροπούλος

ΕΠΙΣΤΗΜΟΛΟΓΙΚΟΝ ΛΕΞΙΛΟΓΙΟΝ

- 1) Αζαλέα (τσιφίν) δένδρον τοῦ Ἰόντου μέ κίτρινα λουλούδια καί πικρὸν μέλι
- 2) Αλλάχ (θεός). (μεθυστικόν)
- 3) Αεζαχαρέας, βουνό τοῦ Ἰόντου.
- 4) Αμπάρια, τοποθεσία πάνω ἀπὸ τὸ κανλίπορ λειβάδιον, ἐδῶ ὑπάρχον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ πρὸς Ἰάντιαν μαγαζιά καί πανδοχεῖα γιὰ τοὺς διερχομένους.
- 5) Ασκένα, θερινὴ κτηνοτροφικὴ τοποθεσία μέ οἰκήματα τῶν κατοίκων ἀπὸ τὰ χωρία Γουρνίσκια καί λειβάδια Γαλλίανας.
- 6) Βιλαέτιον, τομός.
- 7) Γελέφ, μία τῶν κορυφῶν τοῦ ὄρους Παρβανόρος ἢ Θήκης, λέγεται ὅτι εἶναι ἡ κορυφή ἀπ' οὗ το 400 π.χ. οἱ Ἕλληνες τοῦ ξενοφῶντος ἀντίκρουσαν τὴν θάλασσαν τῆς Τραπεζοῦντος ὑστερα ἀπὸ 5ηνον πορείαν ἀπὸ τὰ βουνάκια τῆς Βασιλιῶνος, καί ἀπὸ τὴν χαρὰ τους ἐκώνασαν "θάλαττα, θάλαττα". Ἐδῶ εὐρίσκονται σωροὶ λίθων ὡς νὰ ἐτοποιητήθησαν ὑπὸ ἀνθρώπου δι' ἀνάρτησιν.
- 8) Γέμουρα, περιφέρεια Τραπεζοῦντος.
- 9) Ἴωνες καί Λαυρεῖς, φυλαὶ ἀρχαίων Ἑλλήνων τοῦ πρὶν ἀπὸ 2-3 χιλ. χρόνια ἐξορηθέντες ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἴδουσαν ἐπὶ παράλια τοῦ Ἰόντου καί τῆς Πικρᾶς Ἀσίας πόλεις λαμπρῆς καί διέδωσαν τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καί τὰ Ἑλληνικὰ γράμματα, ἥθη καί ἔθνη, διατηρηθέντα μέχρι σήμερον.
- 10) Ἰρζερούμ, (θεοδοσιούπολις τοῦ Ἰόντου).
- 11) Καϊμακάμης, ὑποδιοικητής.
- 12) ΚΑΤΕΒΑ, ἡ συνήθεια, ἡ κἀθοδος τῶν ποιμνίων ἀγελάδων ἢ προβάτων ἀπὸ τὰ παρχάρια κατὰ τὴν 15ην Αὐγούστου.
- 13) Κανλή τογάρ, ὄροπέδιον ὑψηλότερα τοῦ χωρίου λειβάδια, χρησιμοποιούμενον ὑπὸ τῶν κτηνοτρόφων κατὰ τὴν ΚΑΤΕΒΑΝ)στὶς 15 Αὐγούστου. Ἐδῶ ἐλάμπανον χώραν τότε τὰ γλέντια καί οἱ χαρῆς τῶν παλληκαριῶν τῆς Γαλλίανας μέ τὰ συνήθη ὄργα.
- 14) Ξενοφῶν, στρατηγός τῶν Ἰυρίων ποῦ κατέβηκε τὸ 400 π.χ. εἰς τὴν Τραπεζοῦντα (να. ἀπὸ ἐκστρατεία του κατὰ τῶν Περσῶν.
- 15) Παρχάρια, τόποι θερινῆς διαμονῆς τῶν κτηνοτρόφων.
- 16) Πυρρίχιος, ὁ χορὸς τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος ἢ ἔβρα.
- 17) Πυργί, βουνό τῆς Γαλλίανας, ἐπὶ μιᾶς πλευρᾶς τοῦ ὄρους ἦταν κτισμένο τὸ ἱστορικὸ μοναστήρι τοῦ περισσότερῶτα.
- 18) Ρασίν, βουνό.
- 19) Ροδόδενδρον ἢ Ροδόδαφνη (κουμάρ), δένδρον ἀειθαλές μέ φθλά πλατεῖα καί ἐπιμήκη μέ μεγάλα λουλούδια καί ἄφθονο μέλι, ὅχι τόσο μεθυστικὸν ὅσον τῆς Αζαλέας (τσιφίν).
- 20) Ρομάνια, ποιμενίδα.
- 21) Ἰάντα, ἐπτὰ ὄραϊα χωριά μέ ἥρωες κατοίκους πάνω σὲ ὄροπέδιον 1500-1800 μέτρων ἐπὶ τῆς Τραπεζοῦντος.
- 22) Σαῖνκαγιά, μέγας βράχος μέ σπήλαια εἰς τὴν δασώδη καί ἀπροσπέλαστη περιοχὴ τῆς Ἀσκένας Γαλλίανας. Ἦταν ἐδρα καί καταφύγιον τῶν Ἀνταρτῶν τῆς Γαλλίανας.
- 23) Σουρμανότ, βουνό μεταξὺ Γαλλίανας καί Βασιούκας μέ ἄφθονα ἔλαττα.
- 24) Τιμισκὴ ἢ Κιμισκὴ, ὄψαμα μεταξὺ Γαλλίανας καί Ἰάντας ἀπ' οὗ διερχόταν καί δημοσίος ὁδός, εἶχε μαγαζιά καί πανδοχεῖα γιὰ τοὺς διερχομένους.
- 25) Τσεβιζλούκ, ἡ κωμόπολις Κασαί, μέ ἐδρα ὑποδ/σεως γαρο/κῆς ἑτάσκας.
- 26) Χαβίτς-Τυροκλαστή, φαγητὸν φτιαγμένον μέ ἄφθονον βούτυρον ἢ ἀνοδγαλαν ἀγελάδος καί μέ καλαμπουκίσιο ἀλεύρι μέσα εἰς ὄτονον μάζανε ἀρκετὴν ποσότητα ξυλισμένου (ῥιμου) τυροῦ φιλοκομμένου, τὸ ἀνακίτευμα καλὰ καί σὺν κλωστῇ μπορούσε νὰ τραβηχθῇ μέ κουτάλι τὸ φαγητὸν ἀπὸ τὸ τηγάνι.
- 27) Χωρία μνημονευόμενα εἰς τὴν παρῶσα ἐργασία:
Γουρνίσκια, τελευταῖο χωριὸ τῆς Γαλλίανας Ἰσφρον ἀπέχον ἐκ τῆς Τραπεζοῦντος εἶναι τὸ χωριὸ ποῦ ἐγέννησε τοὺς περισσότερους ἀντάρτες τῆς Γαλλίανας μέ ἀρχηγὸς τὸν Ἰωάννην Κιαγκίδην καί δευτερευόν τὸν Νικόλαον Κιαγκίδην.
- 28) Βάλενα, ἀπ' αὐτὸ καταγόταν ὁ δευτερευόντος ἀρχηγὸς Γεώργιος Πατάζογλου ἢ Παταδόπουλος ποῦ ἐφονεύθη τὸ 1919.
- 29) Ζέμα, Κωτύλια, Ἀρμενοῦ, Πανδρανότ, λειβάδια, Τσουτανοῦ, Λειβερά (πατρίδα τῆς Ἑλληνίδας Σουλτάνας Γκιούλ Παχάρ), Καϊκίνοτ, Αραχανῆ, Γαμεά, Ροσιεδή, Βακλίτα